

STUDIA IBERYSTYCZNE

**Księga Pamiątkowa dedykowana
Profesor Jadwidze Koniecznej-Twardzikowej**

STUDIA IBERYSTYCZNE
nr 8

Redakcja pisma „Studia Iberystyczne”

Anna Sawicka (redaktor naczelny i sekcja katalońska)

Maria Filipowicz-Rudek (sekcja galicyjska)

Anna Rzepka (sekcja portugalska)

Ewa Nawrocka (sekcja iberoamerykańska)

Rosanna Krzyszkowska-Pawlik (sekretarz redakcji)

ZROZUMIEĆ JĘZYK, PRZETŁUMACZYĆ ŚWIAT

**Księga Pamiątkowa dedykowana
Profesor Jadwidze Koniecznej-Twardzikowej**

Pod redakcją:
Marii Filipowicz-Rudek,
Małgorzaty Jędrusiak,
Agaty Komorowskiej

Księgarnia Akademicka
Kraków 2009

Copyright by Instytut Filologii Romańskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego

Recenzenci:

dr hab. Beata Baczyńska (prof. UWrocław)
dr hab. Anna Bochnak (prof. UJ)
dr hab. Jerzy Brzozowski (prof. UJ)
dr hab. Jadwiga Miszańska (prof. UJ)
prof. dr hab. Stanisław Widłak

Konsultacja językowa:

R. Sergio Balches Arenas
Karolina Farrel
Xavier Farré Vidal
Justyna Mętrak

Korekta: Ewa Popielarz, Anna Wawrzyniak
Skład i łamanie: Małgorzata Manterys-Rachwał
Projekt okładki: Marzena Blecharczyk

Publikacja dofinansowana przez
Wydział Filologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego

ISBN 978-83-7638-015-5

KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel./faks: 12 431-27-43, 12 663-11-67
e-mail: akademicka@akademicka.pl
Księgarnia internetowa:
www.akademicka.pl

Spis treści

Anna Sawicka: Zrozumieć język – przetłumaczyć świat – zrozumieć świat	7
Maria Filipowicz-Rudek: Kalendarium życia. O nieustającym dialogu między Don Kichotem a Sancho Panzą	13
Przegląd ważniejszych publikacji Profesor Jadwigi Koniecznej-Twardzikowej	23
Piotr Sawicki: Trzydzieści lat, parę chwil – nie tylko w Krakowie. Głos do portretu Jadwigi	29
Olgierda Furmanek, Hanna Połomska: Z panią Jadwigą po przygodę	39

ZROZUMIEĆ JĘZYK

Beata Brzozowska-Zburzyńska: Przegląd niektórych hiszpańskich przymków przestrzennych	57
Monika Głowicka: Koncept liczbowy w polskich i hiszpańskich związkach frazeologicznych	75
Danuta Piekarz: L'uso di forme di cortesia in italiano e in polacco – approccio contrastivo	93
Ewa Stala: Hiszpański Buenos Aires w kontekście historyczno-kulturowym	103
Andrzej Zieliński: El concepto de <i>perífrasis verbal</i> : su origen y datos historiográficos	111
Małgorzata Jędrusiak: <i>Operacje</i> Zeno Vendlera a „rezultatywność” w języku hiszpańskim	121
Agata Komorowska: Concepto de emisor y la deixis de persona en los textos periodísticos	133

PRZETŁUMACZYĆ ŚWIAT

Danuta Kucała: Różne spojrzenia na autonomię przekładu	149
Tadeusz Szczerbowski: O przekładzie kreatywnym (malajski pantun)	161

Anna Bednarczyk: <i>Sonety krymskie</i> po rosyjsku – kilka uwag o przekładach romantycznych i współczesnych	173
Piotr Sawicki: Zagadka „fujarki ze srebra”. <i>Pieśni hiszpańskie</i> Edwarda Porębowicza – od spolszczenia do oryginału	189
Urszula Aszyk: En torno a la recepción crítica e intentos de traducción del <i>Arte nuevo de hacer comedias</i> de Lope de Vega en Polonia	217
Jerzy Achmatowicz: Maternidad, cantos y flores... (algunos aspectos sobre traducción del <i>Nican Mopohua</i> , la principal fuente de estudios del fenómeno guadalupano en México)	233
Tomasz Pindel: Tłumacz i jego błędy, czyli o krytyce przekładu w prasie	253
Marzena Chrobak: Bracia Malinche, czyli o tym, jak Fortuna sprzyja śmiałym tłumaczom. Szkice	265
Xavier Farré Vidal: <i>Los inmigrados</i> de Lojze Kovačič en la traducción al español	275
Maja Koszarska: „Wiedźmin” czy <i>brujo</i> ? Kilka uwag o tłumaczeniu neologizmów	287
Olgierda Furmanek: Usefulness of the backtranslation process in poetry translation	301
Olgierda Furmanek: Entrevista con Ana María Fagundo	319
Sabina Deditius: Świat Wysp Kanaryjskich oczami Alonso Quesady na przykładzie tłumaczenia na polski opowiadań ze zbioru <i>Kanaryjczyk</i>	333
Urszula Dąmbska-Prokop: Uwagi o tłumaczeniu dokumentów	343
Katarzyna Kruk-Junger: Czy wystarczy rozumieć, by tłumaczyć? Czyli w poszukiwaniu idealnego tłumacza ustnego	355
Ubaldo Cerezo Rubio: El Traductor Jurado de polaco en España. Aspectos cuantitativos	365

ZROZUMIEĆ ŚWIAT

Maria Falska: Struktura czasowa w komedii Jaime Saloma <i>El baúl de los disfraces</i> (<i>Kufer z kostiumami</i>) i jej możliwe źródło inspiracji	397
Nina Pluta: Los interpretadores o sobre cómo enfocan la realidad los protagonistas de la narrativa pseudo-criminal hispanoamericana	409
Olga Glondys: La Polonia cercana e idealizada de los exiliados republicanos catalanes	423
Maria Filipowicz-Rudek, Hubert Hładij: Na wozie Maragaty	437

Monika Głowicka
Uniwersytet Wrocławski

Koncept liczbowy w polskich i hiszpańskich związkach frazeologicznych

Słowa kluczowe: koncept liczbowy, frazeologia porównawcza, wyrażenia i zwroty, obrazowanie, idiomy.

Abstract:

The purpose of this article is to discuss the presence of numerical concept in phraseological units in Polish as well as to compare them with their Spanish equivalents. The comparative analysis allows us to assess what numbers are usually represented in the phraseology of the two languages, what is the representation of non-linguistic phenomena and whether the numbers carry similar connotations. The objects of our interest are cardinal and the ordinal numbers found in stable word-groups typical of everyday language. Due to the large amount of phraseological material, the article is limited to determining the equivalents of word-groups in Spanish, without describing them in terms of ethnolinguistics and therefore without rich and complex symbolism of numbers.

Keywords: numerical concept, comparative phraseology, locutions and expressions, representation, idioms.

Resumen:

El objetivo del presente artículo se orienta hacia el hecho de comentar la existencia del concepto numeral en las expresiones fraseológicas polacas y compararlas con sus correspondientes españolas. El análisis comparativo

nos permite valorar qué números están representados con más frecuencia en la fraseología de ambas lenguas, cómo se ofrece la representación de los fenómenos extralingüísticos así como también si dichos números comportan las mismas connotaciones. El tema se centra en los numerales cardinales y en los numerales ordinales presentes en las expresiones fraseológicas habituales de la lengua oral. A causa del ingente material fraseológico, el artículo se limita a establecer equivalentes de las expresiones fraseológicas, sin entrar a describirlas en categorías etnolingüísticas, y por ende, omitiendo el rico e intricado simbolismo de los números.

Palabras clave: concepto numeral, fraseología comparativa, expresiones y locuciones, representación, expresión idiomática.

Liczby od najdawniejszych czasów towarzyszyły człowiekowi, pomagając mu uporządkować rzeczywistość i odnaleźć orientację w świecie. Przypisywano im szczególne znaczenie, czasem święte lub magiczne. Niniejszy artykuł jest próbą sprawdzenia, jak przedstawia się koncept liczbowy w języku polskim i hiszpańskim, czy liczby reprezentowane są w obu tych językach podobnie pod względem ilościowym i znaczeniowym oraz czy w obu językach przywiązuje się jednakową wagę do pewnych pojęć liczbowych. Cel niniejszego studium stanowi więc porównanie związków językowych zawierających w sobie koncept liczbowy, ustalenie podobieństw znaczeniowych, a także zbadanie sposobów obrazowania. Pełna analiza obecności liczb w tekstach powinna uwzględniać zróżnicowany materiał, a więc między innymi pieśni ludowe, zagadki, wiersze, wyliczanki, rymowanki itd., ograniczymy się jednak do zasobów frazeologii obu języków¹.

1.

Liczbą najczęściej występującą zarówno w polskich, jak i hiszpańskich związkach frazeologicznych jest „jeden”. Niektóre polskie jed-

¹ Analizę porównawczą przeprowadzono wyłącznie w oparciu o dostępne słowniki języka polskiego i hiszpańskiego.

nostki frazeologiczne mają dosłowny odpowiednik, na przykład ‘jedno z dwojga’ – *una de dos*, ‘jeden za wszystkich, wszyscy za jednego’ – *todos para uno, uno para todos*, ‘być jedną nogą w grobie’ – *estar con un pie en la sepultura*. W innych ma miejsce nieco odmienne obrazowanie, ale powtarza się liczba „jeden”: ‘łączyć się/zlewać w jedno’ to *ser todo uno, ser uno*, mówić coś ‘jednym tchem’ – *de un tirón, de una tirada* (także wyrażenie ‘za jednym zamachem’ można oddać na hiszpański, mówiąc *de un tirón*), z kolei potoczny zwrot ‘pójść na jednego’ to *ir a echar una copa*². Gdy chcemy podkreślić zgodność w działaniu, mówimy ‘wszyscy jak jeden mąż’, czemu odpowiadają dwa związki frazeologiczne w języku hiszpańskim: wyrażenie przysłówkowe *todos a una* (na przykład w zdaniu *Todos respondieron a una que querían otro director en la empresa*) oraz wyrażenie porównawcze *todos como un solo hombre*. Wiele polskich jednostek frazeologicznych zawierających liczebnik „jeden” nie ma dosłownych odpowiedników w języku hiszpańskim, to znaczy nie pojawia się w nich koncept liczbowy. Liczebnik ten może być oddany przy pomocy przymiotnika *mismo*: gdy ‘jeden los nas czeka’ – *nos espera la misma suerte*, gdy ‘mieszkamy pod jednym dachem’ – *vivimos bajo el mismo techo*, gdy jest nam ‘wszystko jedno’ – *es igual, da lo mismo*, gdy ‘wrzucamy wszystko do jednego worka’ – *metemos algo en el mismo saco*. Popularny zwrot ‘postawić wszystko na jedną kartę’ tłumaczony jest na kilka sposobów, na przykład poprzez dokładny odpowiednik *jugarse todo a una carta*. Jedno z opracowań dotyczących polsko-hiszpańskiej frazeologii proponuje inne tłumaczenia: *poner toda la carne en el asador* oraz *jugarse todo por el todo* [Murcia-Soriano, Zagórowska, 2003: 64, 165], przy czym zwroty te będą miały

² Pojęcia „wyrażenie” i „zwrot” stosowane są zgodnie z podziałem zaproponowanym przez Stanisława Skorupkę i choć dziś podział ten uważany jest za przestarzały, odpowiada potrzebom niniejszego artykułu. Zgodnie z klasyfikacją Skorupki zwrot to zespół wyrazów, w których człon podstawowy ma charakter czasownikowy, zaś wyrażenie to grupa wyrazów mająca charakter rzeczownikowy, także wszelkie utarte połączenia przyimkowe, przysłówkowe i spójnikowe [Skorupka, 1967: 6].

bardziej ograniczony zakres użycia. W języku hiszpańskim liczba „jeden” jest także reprezentowana w wielu związkach frazeologicznych, a jej charakter określa powiedzenie *Uno es número, pero no hace número*. *Un* w funkcji liczebnika występuje w wyrażeniach przysłówkowych: *en una palabra* ‘jednym słowem’, *en una zancada* ‘biegiem’ (*zancada* pochodzi od *zancos* ‘szczudło’, oznacza więc długi krok). W języku hiszpańskim funkcjonuje zwrot *no dar ni una* mający odpowiednik ‘nie trafić ani razu’, a także potoczny zwrot *ser todo uno* (na przykład *Mira, insultarnos o no invitarnos es todo uno*), który można przetłumaczyć na ‘znaczy to samo’, ‘to jedno i to samo’, ‘na jedno wychodzi’. Przyglądając się licznym hiszpańskim frazeologizmom zawierającym koncept liczbowy „jeden” zauważamy, że wiele połączeń nie ma polskich odpowiedników. W celu uwypuklenia, że chodzi tylko o jeden element i większa liczba nie może być brana pod uwagę, stosuje się żeńską formę liczebnika „jeden”: *una y no más*, w rozwiniętej i rymowanej formie: (*ver*) *una y no más, Santo Tomás* (dosłownie ‘ani jedna więcej, święty Tomasz’). W momencie gdy rodzic chce przywołać dziecko do porządku, używa zwrotu *meterle una a alguien* (np. w zdaniu *¿Qué haces? ¿Quieres que te meta una?*). Z kolei o człowieku samotnym można powiedzieć, że jest *más solo que la una*, a więc ‘samotny jak palec’. Inne najczęściej używane wyrażenia w języku hiszpańskim to: *uno de tantos* ‘jeden z wielu’, zwrot *de uno en uno* (lub jego warianty *uno a uno*, *uno por uno*), co wyraża polski przysłówek ‘pojedynczo’, *en un abrir y cerrar de ojos* ‘w okamgnieniu’.

Zarówno w języku polskim, jak i hiszpańskim dość często występują związki zawierające leksem „pierwszy”, wśród których zauważyć można wiele semantycznych podobieństw. Przedmiot lub zjawisko ‘pierwszej klasy’ (synonimicznie ‘pierwszej wody’) oceniane jest jako *de primera* lub w formie rozwiniętej: *de primer orden* czy też *de primera fila* (dosłownie ‘pierwszorzędny’). Rzecz ‘z pierwszej ręki’ jest *de primera mano*, ‘iść na pierwszy ogień’ (w bitwie) – *ir en primera línea de fuego*, w znaczeniu ‘na początek’ możemy użyć nieidiomatycznego zwrotu *para empezar*. Artykuł ‘pierwszej potrzeby’ to produkt *de primera necesidad*, coś, co dzieje się ‘w pierwszej

chwili’, następuje *de primera intención* (np. *De primera intención queríamos mudarnos pero luego cambiamos de idea*). W obu językach podobnie obrazowana jest miłość, która rodzi się natychmiast, a więc ‘miłość od pierwszego wejrzenia’: po hiszpańsku *un amor a primera vista*, wyrażenie mające także odpowiednik *un flechazo* ‘strzał z łuku’, ‘przebiecie strzałą’. Podobnie opisywany jest także wiek osoby: ‘być nie pierwszej młodości’ to *no estar en la primera juventud*. Proces metaforyzacji, na jakiej opiera się postrzeganie rzeczywistości, obecny w wyrażeniu ‘na pierwszy rzut oka’ zachodzi także w hiszpańskim odpowiedniku *a primera vista*, podobnie jak związek ‘przełamać pierwsze lody’ – *romper el hielo*, choć pominięto tu liczebnik porządkowy „pierwszy”.

Niektóre polskie frazeologizmy nie mają hiszpańskich odpowiedników, np. dość znane powiedzenie ‘pierwsze koty za płoty’ tłumaczone jest *Al primer tapón, zurrapas* (dosłownie ‘Na pierwszym korku są osady’). Inaczej podkreślane jest ‘pierwsze miejsce przy stole’, określane jako *la cabecera de la mesa* ‘czołowe miejsce’. Aby przetłumaczyć wyrażenie ‘pierwszy lepszy’ czy też ‘pierwszy z brzegu’, użyjemy przysłowka nieokreślonego *cualquiera*. Zwrot ‘grać pierwsze skrzypce’ oddamy po hiszpańsku poprzez zwrot *hacer el primer papel* ‘grać główną rolę’ lub wyrażając się w sposób nieidiomatyczny *ser el más importante*. Jak podaje jedno z opracowań, hiszpańskim odpowiednikiem jest obrazowy zwrot *cortar el bacalao* (i jego wariant *partir el bacalao*), czyli ‘dzielić dorsza’, a także *llevar la voz cantante* [Murcia-Soriano, Zagórska, 2003: 37].

W języku hiszpańskim liczebnik porządkowy *primer* pojawia się w popularnym wyrażeniu *de buenas a primeras* tłumaczonym ‘ni stąd, ni zowąd’ oraz ‘ni z gruszki, ni z pietruszki’, a także za pomocą wyrażenia zawierającego odmienny koncept liczbowy ‘ni w pięć, ni w dziewięć’. Nieoczekiwany charakter działania wyraża także idiom *a la primera de cambio*, tłumaczony ‘ot, tak sobie’, ‘nieoczekiwanie’, ‘tak po prostu’. *Las primeras luces* oznaczają ‘świt’, a wspomniany frazeologizm *de primera* wskazujący rzecz ‘pierwszej klasy’ (lub ‘pierwszej wody’) tłumaczony jest także na język polski poprzez wyrażenie ‘na medal’, np. w zdaniu *Ha sido una fiesta de primera*

‘Przyjęcie było na medal’ [Pulido Ruiz, Leniec-Lincow, 2008: 31]. *Ser/trabajar como el primero* odnosi się do najlepszego pracownika, a polski odpowiednik *decir lo primero que viene a la boca* nie opiera się na koncepcie liczbowym i brzmi ‘mówić, co ślina na język przyniesie’.

2.

Liczba „dwa” pojawia się dość często w związkach frazeologicznych zarówno polskich, jak i hiszpańskich. I tak zwrot ‘nie dać sobie dwa razy powtarzać’ ma dokładny odpowiednik *no tener que decirselo/repetírselo dos veces*. Z ekwiwalencją spotykamy się także w zwrocie ‘nie zastanawiać się dwa razy’, czyli *no pensarlo dos veces*. ‘Kochać się jak dwa gołąbki’ to po hiszpańsku *quererse como dos tórtolas* (‘jak dwie turkawki’). Istnieje również dosłowny hiszpański odpowiednik ‘jeść za dwóch’ – *comer por dos*, mający wariant *comer por siete* (w języku polskim mówimy czasami ‘jeść za dziesięciu’) oraz ‘pracować za dwóch’ – *trabajar por dos*. O obiekcie znajdującym się blisko, czyli ‘o dwa kroki stąd’ powiemy *a dos pasos de aquí*. ‘Jedno z dwojga’ to dosłownie *una de dos*, zaś ‘z dwojga złego’ wyraża znane powiedzenie *Del mal, el menor*. Gdy załatwiamy jednocześnie dwie sprawy lub odnosimy podwójną korzyść, mówimy ‘upiec dwie pieczenie na jednym ruszcie’ (lub ‘przy jednym ogniu’) – *matar dos pájaros de un tiro*. Warto także w tym miejscu przypomnieć znane przysłowia odnoszące się do liczby „dwa”: ‘Kto prędko daje, dwa razy daje’, którego treść wyrażona jest w powiedzeniu *El que da primero da dos veces* lub *Más vale un toma que dos te daré*, oraz ‘Mądrej głowie dość dwie słowie’ mające odpowiednik pozbawiony liczebnika „dwa” *Al buen entendedor pocas palabras*. Na zakończenie omawiania polskich frazeologizmów chcielibyśmy przytoczyć przykłady niemające hiszpańskich odpowiedników idiomatycznych: wyrażenie ‘nie raz, nie dwa’, które tłumaczymy *muchas veces*, a także malowniczy zwrot podkreślający dwoistość: ‘na dwoje babka wróżyła’, którego tłumaczenie hiszpańskie odwołuje się do gry w kości

será así o así, conforme diere el dado ‘będzie tak lub tak, zależy, co pokażą kości’.

We frazeologii hiszpańskiej liczebnik *dos* jest obecny w wielu połączeniach frazeologicznych, na przykład *doblarse en dos* oznacza ‘zgiąć się w pół’. Zwrot *como dos y dos son cuatro* ma także dokładny odpowiednik w języku polskim: ‘jak dwa dodać dwa to cztery’, tłumaczony jest także: ‘jak amen w pacierzu’ (podobne znaczenie mają wersje *como tres y dos son cinco* lub *como tres y tres son seis*, nieużywane w języku polskim). Liczba *dos* pojawia się także w niezwykle malowniczym idiomie *sentarle algo a alguien como a un Cristo dos pistolas* wyrażającym, że coś ‘pasuje jak pięść do nosa’ lub ‘jak wół do karety’.

W języku hiszpańskim liczba *dos* funkcjonuje jako miara, na przykład swoista miara szybkości w wyrażeniu przysłówkowym *en dos zancadas*, czyli ‘raz dwa’, ‘w try miga’ lub ‘na jednej nodze’ (w tych ostatnich tę samą myśl wyrażają odmienne koncepty liczbowe „trzy” i „jeden”). Szybkość wyraża także zwrot *hacer algo en un dos por tres*, również tłumaczony jako ‘zrobić coś raz dwa’, ‘w mgnieniu oka’, ‘w try miga’. Innym popularnym frazeologizmem jest potoczne wyrażenie przysłówkowe *cada dos por tres* ‘co chwilę’. Liczba *dos* pozostaje również miarą w idiomach *estar/quedarse a dos velas* ‘być bez grosza, być splukany’, *a dos dedos* oznaczającym ‘o mały włos’, ‘o mało co’. Innym często stosowanym wyrażeniem jest *en dos palabras*, czyli ‘w dwóch słowach’, ‘krótko mówiąc’, oraz *poner dos letras a alguien*, czyli po polsku ‘napisać parę słów’.

Zarówno w języku polskim, jak i hiszpańskim niewiele form zawiera liczebnik porządkowy „drugi”. Przykładem może być zwrot czasownikowy ‘zejść na drugi plan’ – *pasar al segundo plano*. W hiszpańskim tłumaczeniu zwrotu ‘wyprawić kogoś na drugi świat’ w miejscu liczebnika pojawia się zaimek nieokreślony *otro* – *mandar a uno al otro mundo*, podobnie jak w wyrażeniu ‘druga strona medalu’ – *la otra cara de la moneda*. Z kolei w tłumaczeniu przysłowia ‘Nie czyń drugiemu, co tobie niemiłe’ pojawia się determinant *los demás*, a przysłowie głosi *No hagas a los demás lo que no quisieras que te hicieran*. Spośród hiszpańskich frazeologizmów wymienić

należy zwrot *hacer algo con segundas intenciones*, oznaczający ukryte zamiary, i wyrażenia przymiotnikowe *de segundo orden* ‘drugorzędny’ oraz *sin segundo* ‘niezrównany’.

3.

Charakter liczby „trzy”, której tradycyjnie przypisywano takie znaczenia jak doskonałość, równowaga i pełnia, wyraża hiszpańskie powiedzenie *Tres, perfecto número es*. Liczebnik „trzy” wiąże się czasami z odliczaniem rosnącym i próbowaniem szczęścia: wyrażeniu ‘do trzech razy sztuka’ odpowiada *la tercera es la vencida* (także *a la tercera va la vencida*), choć zaznaczyć należy, że większość polskich frazeologizmów z liczbą „trzy” nie ma dokładnych hiszpańskich odpowiedników. Co ciekawe, niektóre z nich opierają się na innych liczbach: o człowieku mało rozgarniętym, co ‘nie umie zliczyć do trzech’, Hiszpanie powiedzą *no sabe cuántas son cinco, no sabe cuántas son tres y dos* lub *no tiene dos dedos de frente* (np. *¡Confiar un cargo de tanta responsabilidad a un hombre que no tiene dos dedos de frente! Es el colmo* [Murcia-Soriano, Zagórska, 2003: 103]). O innej osobie powiemy, że ‘nie umie sklecić trzech słów’, a więc nie umie się wysłowić, co możemy wyrazić poprzez zwrot *no saber decir ni una palabra bien dicha* lub *no saber decir ni dos palabras bien dichas*. Także ‘pracować za trzech’ opiera się w języku hiszpańskim na innych liczbach – *trabajar por dos/por diez*, a ‘wyrazić coś w trzech słowach’ to *en dos palabras* lub *en pocas palabras*. Pozostałe polskie związki frazeologiczne mają odpowiedniki pozbawione pojęć liczbowych. Jedno z bardziej znanych powiedzeń ‘pleść trzy po trzy’ tłumaczmy na hiszpański przez *hablar a tontas y a locas*. Zwrot ‘mówić za trzech’ oddamy przy pomocy idiomatycznego powiedzenia *hablar por los codos*, a ‘to nie jest warte trzech groszy’ wyrazimy, mówiąc w sposób uproszczony i nieidiomatyczny *esto no vale nada*. Treść popularnego zwrotu ‘wtrącić swoje trzy grosze’ można wyrazić zwrotami *meter baza* (*baza* w grach w karty znaczy ‘lewa’) oraz *entremeterse en la conversación*.

Liczba „trzy” pojawia się także w hiszpańskich połączeniach frazeologicznych. Frazeologizm *ni a la de tres* (*No llueve ni a la de tres*), prawdopodobnie odwołujący się do odliczania rosnącego, tłumaczony jest nieidiomatycznie: ‘w żaden sposób’, ‘w ogóle’. Ciekawe obrazowanie zachodzi w potocznym zwrocie *no ver tres en un burro*, oznaczającym człowieka o słabym wzroku, tłumaczonym na język polski: ‘słabo widzieć’, ‘niedowidzieć’ lub przy pomocy porównania ‘być ślepym jak kret’ [Pulido Ruiz, Leniec-Lincow, 2008: 35]. Powiedzenie *buscar tres pies al gato* stosujemy, gdy ktoś ‘szuka dziury w całym’. Niską jakość danej rzeczy lub niskie kwalifikacje zawodowe określa frazeologizm *de tres al cuarto* ‘byle jaki’, ‘marny’, ‘nic nie wart’, klasyfikowany jako zwrot potoczny; i tak o słabym prawniku można powiedzieć *Este es un abogado de tres al cuatro, siempre se equivoca*. Z kolei o człowieku ‘głodnym jak wilk’ użytkownicy języka hiszpańskiego powiedzą: *tiene un hambre de tres semanas*. Dość zabawnie przedstawia się porównanie zwrotu *donde Cristo dio las tres voces* ‘gdzie Jezus rzekł trzy słowa’, określającego miejsce odległe, z polskim odpowiednikiem idiomatycznym ‘gdzie diabeł mówi dobranoc’, w którym zachodzi całkiem odmienne obrazowanie.

4.

W polszczyźnie liczba „cztery” występuje rzadziej od omówionych już „jeden”, „dwa” czy „trzy”. Zarówno w języku polskim, jak i hiszpańskim człowiek zamknięty w domu przebywa ‘w czterech ścianach’ (*en cuatro paredes*). Wyrażeniu ‘w cztery oczy’ odpowiadają wyrażenia przysłówkowe *a solas*, *entre los dos*, a w znaczeniu szczerzej rozmowy – zwrot *hablar sinceramente*. Człowiek ‘kuty na cztery nogi’ także nie jest opisywany tak obrazowo w języku hiszpańskim, można powiedzieć, że jest *vivo* lub *piacarón*. Dom zamknięty ‘na cztery spusty’ ma hiszpański odpowiednik opierający się na liczbie „siedem” – to dom *cerrado bajo siete llaves*.

Liczba „cztery” tradycyjnie odnosząca się do stron świata została utrwalona w zwrocie ‘rozwłaszczać coś na cztery strony świata’

mającym odpowiednik hiszpański *pregonar algo a los cuatro vientos*. W języku polskim funkcjonuje zwrot ‘przepędzić kogoś na cztery wiatry’, który w pewnych sytuacjach może być tłumaczony jako *mandar a dar un paseo*. Jedno z opracowań proponuje, co wydaje się słuszne, tłumaczyć w niektórych kontekstach zwrot ‘roznieść coś na cztery wiatry’ na *no dejar títere con cabeza* [Murcia-Soriano, Zagórska, 2003: 391].

We frazeologii hiszpańskiej oprócz wspomnianego *como dos y dos son cuatro* liczba „cztery” pojawia się między innymi w zwrotach *decir a alguien cuatro verdades*, czyli ‘wygarnąć/mówić komuś prawdę w oczy’ oraz *cuatro gatos* odpowiadające polskiemu wyrażeniu nominalnemu ‘parę osób na krzyż’. Rzecz tania i warta niewiele kosztuje *cuatro cuartos* ‘parę groszy’. Jedno z porzekadeł głosi *Cuatro ojos ven más que dos*, a więc dosłownie ‘cztery oczy widzą więcej niż dwa’, co odpowiada naszemu powiedzeniu ‘co dwie głowy to nie jedna’. Takie samo obrazowanie występuje w zwrocie *más valen cuatro ojos que dos*, tłumaczone ‘co dwóch to nie jeden’. I na zakończenie przykład użycia liczebnika porządkowego „czwarty” (*cuarto*): *estar a la cuarta pregunta* oznacza ‘nie mieć złamanego grosza’.

5.

Liczba „pięć” występuje w polskiej frazeologii w formie rzeczownikowej „piątka”. Podać rękę, a więc potocznie ‘przybić piątkę’ ma odpowiednik w języku hiszpańskim, który także odnosi się do pięciu palców: *dar esos cinco* lub *chocar esos cinco*. Występuje on głównie w zdaniu wykrzyknikowym *¡dame esos cinco!* ‘Znać coś jak swoje pięć palców’ ma z kolei dosłowny odpowiednik *conocer como la palma de su mano*. Ciekawie przedstawia się użycie polskiego idiomu ‘ni w pięć, ni w dziewięć’, którego treść oddają cztery idiomy hiszpańskie. Gdy ktoś mówi ‘ni w pięć, ni w dziewięć’, czyli wypowiada się bez sensu, mówi *a tontas y a locas* lub *sin ton ni son*. Gdy chodzi o wypowiedź bez związku z tematem, stosowany jest zwrot *no venir a cuento*, zaś ‘ni pięć, ni w dziewięć’ w znaczeniu ‘nieoczekiwanie’

ma odpowiednik *de buenas a primeras*. W języku hiszpańskim liczba „pięć” występuje rzadko. Gdy Hiszpan jest bez pieniędzy, mówi *estoy sin cinco* (czyli ‘jestem bez grosza przy duszy’) lub *no tengo ni cinco*. Jeśli chce kogoś skarcić, zastosuje wyrażenie *decirle cuántas son cinco a alguien* tłumaczone jako ‘strofować, natrzeć komuś uszu’. Wypowiedź *Ya le diré cuántas son cinco* odpowiada groźbie ‘Już ja mu dam!’ Dla porządku przypomnijmy, że mając pewność w niektórych sprawach, Hiszpanie mówią *como tres y dos son cinco*, zaś oceniając krytycznie człowieka, powiedzą *no sabe cuántas son cinco* ‘nie umie zliczyć do trzech’. Ten sam zwrot w formie twierdzącej *saber cuántas son cinco* tłumaczony jest ‘dobrze wiedzieć, w czym rzecz’ lub ‘wiedzieć swoje’. We frazeologii języka polskiego pojawia się liczebnik porządkowy „piąty”. O człowieku mało inteligentnym powiemy, że ‘brak mu piątej klepki’, zaś Hiszpanie stwierdzą: *le falta un tornillo*, czyli ‘brakuje mu śrubki’. Gdy wyrażenie nominalne ‘piąte koło u wozu’ odnosi się do osoby, możemy powiedzieć po hiszpańsku *persona superflua*. Jeśli chcemy wyrazić, że coś jest jak ‘piąte koło u wozu’, użyjemy określenia *estar demás*. Ktoś ‘potrzebny jak piąte koło u wozu’ będzie *tan necesario como un paraguas*. Treść zwrotu ‘słuchać piąte przez dziesiąte’ wyrazimy w sposób nieidiomatyczny poprzez *oír sin prestar atención*, nieidiomatycznie oddamy także wyrażenie ‘piąta woda po kisielu’ – *pariente muy lejano*.

W języku hiszpańskim liczebnik porządkowy *quinto* pojawia się w popularnych zwrotach opisujących miejsce odległe, czyli takie, ‘gdzie diabeł mówi dobranoc’: *vivir en el quinto pino* lub *vivir en el quinto infierno*.

6.

Jednym z bardziej znanych powiedzeń polskich, w którym występuje liczba „sześć” jest ‘Gdzie kucharek sześć, tam nie ma co jeść’, które oddaje hiszpańskie powiedzenie *Unos por otros y la casa sin barrer* (czyli ‘wiele osób, a dom i tak niepozamiatany’). Zwrot ‘mieć szósty zmysł’ ma, podobnie jak w innych językach, dokładny odpowiednik:

tener el sexto sentido. Wyrażenie potoczne ‘Pal sześć!’, obecnie rzadko używane, można wyrazić poprzez zwroty: *¡está bien!*, *¡qué sea así!*, *no importa*. Jak zaznaczyliśmy przy omawianiu liczebnika „dwa”, do wyrażenia pewności służy zwrot *como tres y tres son seis*.

7.

Liczba „siedem” oznacza tradycyjnie ostatni element, koniec serii, zamknięcie, a także miejsce magiczne, co jasno widać w związkach frazeologicznych języka polskiego i hiszpańskiego, na przykład w zwrocie ‘być w siódmym niebie’ mającym dokładny odpowiednik *estar en el séptimo cielo* lub *estar en la gloria*³. Magiczny wymiar liczby „siedem” oznaczającej koniec (siedem planet znanych w starożytności wyznaczało granice świata) dostrzec można w wyrażeniach ‘za siódmą górą’, ‘za siódmą rzeką’, ‘za siódmym morzem’, które nie mają idiomatycznego odpowiednika i tłumaczymy je w sposób opisowy: *en el fin del mundo*, *al otro confín del mundo*, *en un país muy lejano*. Treść frazeologizmu ‘siódme poty na mnie były’ wyrazimy, mówiąc *estaba bañado en sudor*. Inne popularne związki to ‘od siedmiu boleści’ (*de mala muerte*) czy też ‘wyglądać jak siedem nieszczęść’ (*estar hecho una desgracia*). We frazeologii hiszpańskiej liczebnik *siete* wiąże się z intensyfikacją danej cechy lub zjawiska i można przypuszczać, że ma to związek z symboliką tej liczby, oznaczającej doskonałość, pełnię i zamykającą strukturę: *hablar por siete* (lub *hablar más que siete*) to ‘mówić dużo’, ‘mówić za dziesięciu’, podobnie jak *comer por siete*, zaś *saber por siete* (lub *saber más que siete*) to ‘mieć rozległą wiedzę’. Funkcję intensyfikacji pełni także *siete* w zwrocie *valer siete imperios* (‘być bezcennym’, ‘być nieocenionym skarbem’) oraz potoczne wyrażenie *de siete suelas*, na przykład w zdaniu *Ramón es un caradura de siete suelas*. Także wspomniany

³ Takie tłumaczenie proponują Abel Murcia-Soriano i Kamila Zagórska [2003: 134].

już dom zamknięty ‘na cztery spusty’ jest w Hiszpanii *cerrado bajo siete llaves*. Gdy dana osoba wychodzi bez uszczerbku z kłopotów lub choroby, Hiszpanie mówią, że ‘ma siedem żywotów’, czyli *tiene siete vidas como los gatos*. W niektórych kontekstach zwrot ten można tłumaczyć potocznie: ‘być nie do zdarcia’ (np. *No le ha pasado nada; parece que tiene siete vidas*).

8.

Polskie słowniki frazeologiczne podają tylko jeden frazeologizm z liczebnikiem „osiem”, a mianowicie wyrażenie nominalne ‘ósmy cud świata’ występujące w wielu językach, także w języku hiszpańskim: *la octava maravilla del mundo*. Liczebnik „osiem” jest także skromnie reprezentowany we frazeologii hiszpańskiej. W języku potocznym funkcjonuje zwrot *dar igual ocho que ochenta*, o wydźwięku pejoratywnym, oznaczający obojętność osoby wobec danej sprawy. I tak zdanie *Me da igual ocho que ochenta* oznacza, że coś ‘nie robi mi różnicy’. O kimś zarożumiałym i nadętym Hiszpanie powiedzą potocznie *Más chulo que un ocho*, a więc ‘bardziej nadęty niż ósemka’, co według jednego ze słowników odpowiada polskiemu ‘dumny jak paw’ [Pulido Ruiz, Leniec-Lincow, 2008: 58].

9.

Liczba „dziewięć” występuje w cytowanym już wyrażeniu ‘ni w pięć ni w dziewięć’ tłumaczonym *sin ton ni son, de buenas a primeras*, a także *no venir a cuento*. Innym frazeologizmem, w którym pojawia się ta liczba, jest wyrażenie nominalne ‘dziewiąta woda po kisielu’ występujące także w wersjach z liczebnikami „piąta”/„dziesiąta” (*pariente muy lejano*). W języku hiszpańskim liczba „dziewięć” nie stała się podstawą do tworzenia stałych związków wyrazowych. Warto jednak wspomnieć, że była ona ważna w folklorze, szczególnie

w medycynie ludowej, zarówno polskiej, jak i hiszpańskiej, gdzie służyła do zamawiania chorób, czyli recytowania tekstów mających na celu pozbycie się dolegliwości⁴.

10.

Wśród frazeologizmów polskich zawierających liczbę „dziesięć” często można usłyszeć ‘trafić/strzelić w dziesiątkę’, czyli wpaść na doskonały pomysł, dotknąć istoty sprawy, wyrażane w języku hiszpańskim poprzez kilka zwrotów, przy czym w żadnym z nich nie pojawia się liczebnik „dziesięć”: *dar en el blanco/dar en la Diana/dar en el clavo/dar en el quid*. Na zakończenie przypomnijmy, że polskie idiomy ‘jeść/pracować za dziesięćiu’ wyrażamy poprzez *comer/trabajar por dos/por siete/por diez*.

11.

Jak podaje Leon Zaręba [2005: 76], w języku polskim nie ma frazeologizmów zawierających liczby między „dziesięć” a „sto”. W języku hiszpańskim wymienić możemy popularny frazeologizm z liczbą „jedenaście”: *meterse en camisa de once varas*, oddawany na język polski na trzy sposoby: ‘wtykać nos w cudze sprawy’, ‘napytać sobie biedy’ oraz ‘porywać się z motyką na słońce’. Jednym z bardziej znanych hiszpańskich idiomów mających kilka wariantów jest *estar en sus trece* (lub *mantenerse/seguir/permanecer en sus trece*) oznaczający osobę, która ‘upiera się (trwa) przy swoim’. W Hiszpanii funkcjonuje także wyrażenie nominalne *martes y trece* ‘wtorek trzynastego’, niezrozumiałe dla użytkowników innych języków. Praw-

⁴ Ciekawe informacje na temat obecności liczby „dziewięć” w języku zawiera książka Stanisławy Niebrzegowskiej-Bartmińskiej [2007: 347-348], a w odniesieniu do języka hiszpańskiego artykuł Emilia Gavilanesa [1995: 245-261].

dopodobnie chodzi o nawiązanie do przegranej bitwy pod Luixent w roku 1276, która miała miejsce we wtorek trzynastego. Od tamtego czasu zaczęto wiązać wtorek z trzynastką na oznaczenie pechowego dnia⁵. Spośród innych liczb należy wymienić potoczny zwrot *cantar las cuarenta*, którego znaczenie wyrażają czasowniki ‘wygarnąć coś komuś’, ‘nagadać’.

12.

W niniejszym studium warto także wspomnieć o liczbie „zero”. Liczbę tę reprezentuje wyrażenie nominalne ‘kompletne zero’ (‘absolutne zero’) i zwrot ‘być zerem’, odnoszące się do osoby, która nic sobą nie reprezentuje pod względem charakteru, intelektu lub umiejętności. Znaczenie tych frazeologizmów oddaje wyrażenie *ser una nulidad*, *persona que desempeña un papel irrelevante* lub potoczny zwrot idiomatyczny *ser un cero a la izquierda*.

Na zakończenie chcielibyśmy omówić dwie liczby, które stały się podstawą wielu idiomów zarówno polskich, jak i hiszpańskich: „sto” i „tysiąc”⁶. Ich funkcją jest podkreślanie znaczenia lub ilości. I tak w języku polskim zwroty ‘mówić/powtarzać sto razy’ mają hiszpańskie odpowiedniki, w których występuje liczebnik „tysiąc”: *decir/repetir mil veces*. Pochwałę, że coś jest ‘na sto dwa’ możemy wyrazić poprzez przysłowki *muy bien*, *perfectamente*. Robota ‘na sto dwa’ to *un trabajo de primera* lub *estupendo*, *magnífico*. Wśród hiszpańskich frazeologizmów wymieńmy *andar/ir con cien ojos*, który odpowiada naszemu ‘mieć oczy dookoła głowy’, *a cien*, czyli ‘szybko’. *Poner a cien* oznacza ‘denerwować’ (np. *Esta música me pone a cien*), a *darle cien/mil vueltas a alguien* odnosi się do osoby, która bądź ‘przerasta kogoś o niebo’ bądź jest ‘o niebo lepsza’.

⁵ Informację tę podają Julia Sevilla Muñoz i Jesús Cantera Ortiz de Urbina [2002: 134].

⁶ *Słownik frazeologiczny języka polskiego* Skorupki [1967] podaje aż 23 jednostki frazeologiczne oparte na liczbie „sto”.

Liczba „tysiąc” w obu językach oznacza w przenośni dużą ilość, co wyrażają frazeologizmy *a miles* (po polsku ‘tysiące’, np. *Los aficionados acudieron a miles a la final*). Potoczne wyrażenie przysłówkowe *las mil y quinientas* znaczy ‘za późno’, *mil y uno* (lub *una*) to po polsku ‘wiele’, także ‘tysiąc’ (np. *tener mil y una enfermedades*), *ponerse de mil colores* oddajemy za pomocą czasownika ‘czerwienić się’. *Mil* oznacza także wyjątkowość, jak w wyrażeniu przysłówkowym *a las mil maravillas*, tłumaczonym nieidiomatycznie przy pomocy przysłówków ‘cudownie’, ‘wspaniale’. W języku hiszpańskim funkcjonują zwroty grzecznościowe opierające się na liczbie *mil*: *mil gracias*, także *gracias mil*, *mil veces* ‘tysiącrotnie dzięki’ oraz *con mil amores* odpowiadający polskiemu ‘z przyjemnością’.

Podsumowując, warto przypomnieć jeszcze raz, że najczęściej pojawiającą się liczbą w stałych związkach wyrazowych zarówno w języku polskim, jak i hiszpańskim jest „jeden”. Wśród frazeologizmów zawierających leksem „jeden” można zaobserwować liczne podobieństwa semantyczne, podobnie jak w przypadku liczebnika „pierwszy” (‘miłość od pierwszego wejrzenia’, ‘artykuł pierwszej potrzeby’). Dość często w polskich i hiszpańskich związkach frazeologicznych pojawia się liczba „dwa” (jednym z najbardziej popularnych wyrażen jest ‘jak dwa dodać dwa to cztery’), która funkcjonuje także w obu językach jako miara, na przykład miara szybkości w zwrocie ‘zrobić coś raz dwa’ czy też ‘powiedzieć w dwóch słowach’. W obu językach licznie reprezentowana jest liczba „trzy”, ale w odróżnieniu od frazeologizmów opartych na koncepcie „jeden” i „dwa”, w większości przypadków nie zachodzą tu podobieństwa formalne ani semantyczne. Niektóre frazeologizmy hiszpańskie odpowiadają pod względem znaczeniowym polskim wyrażeniom, ale opierają się na innych liczbach, jak np. ‘nie umie zliczyć do trzech’ – *no sabe cuántas son cinco*, ‘pracować za trzech’ – *trabajar por dos/por diez*. Pozostałe omawiane liczby są podstawą dużo mniejszej liczby związków wyrazowych, przy czym wyróżnić tu należy liczbę „siedem”, która ze względu na przypisywane magiczne znaczenie jest licznie reprezentowana w obu językach, a także „sto” i „tysiąc” odnoszące się

do dużej ilości lub istotnego znaczenia danej rzeczy. W przypadku niektórych frazeologizmów, jak np. ‘Gdzie kucharek sześć, tam nie ma co jeść’, ‘ni w pięć ni w dziewięć’, o doborze liczebnika decyduje raczej rym, a nie kryteria znaczeniowe czy też przypisywana liczbom symbolika.

Bibliografia

- Gavilanes, E. (1995), “El número nueve en la medicina popular”, *Revista de dialectología y tradiciones populares*, L, 1, s. 246-261.
- Koszla-Szymańska, M., Pulido Ruiz, J. (2000), *Idiomy hiszpańskie*, Wiedza Powszechna, Warszawa.
- Murcia-Soriano, A.A., Zagórowska, K. (2003), *1500 idiomów hiszpańskich z przykładami, tłumaczeniem i indeksem*, Langenscheidt Polska, Warszawa.
- Niebrzegowska-Bartmińska, S. (2007), *Wzorce tekstów ustnych w perspektywie etnolingwistycznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, s. 347-348.
- Perlin, O. (2006), *Wielki słownik polsko-hiszpański*, t. 1-2, Wiedza Powszechna, Wydawnictwo „Wiedza i Ty”, Warszawa.
- Pulido Ruiz, J., Leniec-Lincow, D. (2008), *Idiomy polsko-hiszpańskie*, PWN, Warszawa.
- Sevilla Muñoz, J., Cantera Ortiz de Urbina, J. (2002), *Pocas palabras bastan. Vida e interculturalidad del refrán*, Diputación de Salamanca, Salamanca.
- Skorupka, S. (1967), *Słownik frazeologiczny języka polskiego*, Wiedza Powszechna, Warszawa.
- Zaręba, L. (2005), *Szkice z frazeologii porównawczej francusko-polskiej i polsko-francuskiej*, Księgarnia Akademicka, Kraków.
- Wawrzkowicz, S., Hiszpański, K. (1983), *Podręczny słownik hiszpańsko-polski*, Wiedza Powszechna, Warszawa.